

Original Research

A Reflection On The Two Dimensions Of Human Rights And The Rights Of Pilgrim Tourists In The Mina Tragedy With An Emphasis On The Role Of Relevant Organizations

Sommayeh Eshkevaryan¹

1 Master of Private Law, Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, Gilan University, Rasht, Iran.

Article ID: ahrar-45963

Received:

December 30, 2023

Accepted:

January 8, 2024

Available online:

March 18, 2024

Keywords:

Human rights, United Nations, Organization of Islamic Cooperation, religious tourism, rights of tourists.

Main Subjects:

Islamic jurisprudence

Abstract

The violation of human rights, both as a customary rule and as rights enshrined in human rights documents, was evident in the Mina tragedy. More than ever, the intervention of the United Nations as an organization that safeguards peace and human rights was needed, using the capacities of the Security Council and the Human Rights Council to assist the victims' families. Additionally, peaceful resolution of this tragedy required the intervention of the Organization of Islamic Cooperation, which, according to its goals, should have entered into negotiations and provided a platform for cooperation between two governments. But since then, these pilgrims are known as religious tourism, and tourism has been a natural human right. Any government that recognizes this right and allows entry into its territory, in return, he will be obliged to respect the rights of tourists. While these rights have been violated by the Saudi government as the host government and this will be a proof of the responsibility of the Saudi government and it was deserved that the World Tourism Organization paid attention to these violated rights. Finally, it should be said that the right of these victims is largely due to the role of the Iranian diplomatic delegation in the upcoming negotiations. To follow up on this tragedy by insisting on the formation of a fact-finding committee and other political methods and predicting measures to prevent such tragedies from happening.

*Corresponding Author: Sommayeh Eshkevaryan

Address: Master of Private Law, Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, Gilan University, Rasht, Iran.

Email: s.eshkevarian@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

The disaster that happened made the heart of every human being aware, and everyone with their little knowledge has tried to investigate and understand some of the truths and methods of getting the right; Authors tried to investigate the legal methods of pursuing this tragedy, they also promised to examine bilateral conventions so that a solution may be found for the international investigation of the responsibility of the Saudi government. These issues are briefly stated in the background of this research. In this tragedy, more From everything, the right to life and security of pilgrims have been violated as fundamental human rights, and today these rights have exceeded contractual obligations and are known as customary obligations that every government is obliged to observe, and the other document of human rights is the Universal Declaration of Human Rights, which was issued by the General Assembly. It was approved by the United Nations that all the member states of this organization are obliged to comply with, and the Saudi government as a member state has violated it grossly, which has required the intervention of this international organization as a protector of peace and human rights and other subordinate organizations. In the future, the human rights obligations of the governments will be discussed first, and then the role of some of these institutions and organizations that could play a role will be discussed.

2. Theoretical Framework

Due to the fact that these pilgrims entered the territory of this country with the permission of the Saudi government and as tourism, and as such they are recognized as having rights, it is pointed out the basis of the rights of tourists and the rights of tourists in the territory of their host country and the violated rights of these religious tourists. Saudi Arabia is referred to as the host government, and finally, the role that the World Tourism Organization could have as the guardian of the right to tourism will be mentioned.

3. Methodology

This study has been done by library method.

4. Results & Discussion

In regards to the fact that the right to life, security and human dignity has been sacrificed in the Mena Hajj disaster, and the Saudi government is the cause of it, which does not exist, and it is very indicative of this. and have faced problems in the way of realizing their rights, the most important of which was the lack of a court with international jurisdiction. Other human rights are also active and due to the beautiful beauty that they have considered for themselves, they can also play a role in this disaster, but they say something that remains as a claim, for example, the Organization of Islamic Cooperation, which is important It is the most Islamic organization. He has ignored a disaster of this magnitude and condemned

Iran's action (attack on Saudi diplomatic facilities in Iran), which was in response to the Saudi rulers. The Human Rights Council has been invoked as a tool in the hands of this government

5. Conclusions & Suggestions

There is hope that the government of Iran will achieve its rights through constructive and useful negotiations and use all its capacities to perhaps reduce the pain and suffering of the Muslim world and their families and so that the Islamic world does not face such tragedies again and face the mentioned problems. Face-to-face negotiations pay special attention to the following issues: Inclusion of provisions regarding the right to immediate justice and remedies in the treaties. Determining an international mechanism to deal with existing and future disputes, including the determination of an arbitration court in a non-party third country. Forecasting arrangements for the best possible Hajj administration in the coming years with the cooperation of Islamic countries. Anticipating mechanisms to separate the performance of Hajj as an individual and social religious duty from the political relations of the two countries.

تاملی بر دو بعد حقوق بشری و حقوق گردشگری زائران فاجعه منا با تاکید بر نقش سازمان های ذیربط

سمیه اشکوریان*

۱ کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

کد مقاله: ahrar-45963	
<p>چکیده</p> <p>نقض حقوق بشری هم به عنوان قاعده ای عرفی وهم به عنوان حقوق مندرج در اسناد حقوق بشری، امری بدیهی در فاجعه منا بوده است و بیش از هر وقت دیگری نیازمند مداخله سازمان ملل به عنوان سازمانی که حافظ صلح و حقوق بشری می باشد، بوده است تا با استفاده از ظرفیت های شورای امنیت و شورای حقوق بشر به یاری قربانیان بشتابد. همچنین حل و فصل مسالمت آمیز این فاجعه نیازمند مداخله سازمان همکاری های اسلامی بوده است که با توجه با اهداف خود می بایست واردتنش ها شده و زمینه همکاری بین دو دولت را فراهم می ساخت. اما از بعدی دیگر این حجاج به عنوان توریسم مذهبی شناخته می شوند و گردشگری هم از حقوق فطری بشر بوده است و هر دولتی که این حق را به رسمیت بشناسد و اجازه ورود به خاک خود را دهد، در مقابل موظف به رعایت حقوق گردشگران خواهد بود. در حالی که این حقوق توسط دولت عربستان به عنوان دولت میزبان نقض شده است. و این هم دلیلی بر مسئولیت دولت عربستان خواهد بود و شایسته بود که سازمان جهانی جهانگردی توجهی به این حقوق نقض شده می داشت. در نهایت باید گفت احقاق حق این قربانیان تا حد زیادی به نقش هیات دیپلماسی ایران در مذاکرات پیش رو برمی گردد، تا با اصرار بر تشکیل کمیته حقیقت یاب و سایر طرق سیاسی این فاجعه را پی گیری کنند و با پیشبینی تدابیری مانع وقوع فجایی این چنینی شوند.</p>	<p>تاریخ دریافت: ۹ دی ۱۴۰۲</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۸ دی ۱۴۰۲</p> <p>تاریخ انتشار: ۲۸ اسفند ۱۴۰۲</p> <p>کلیدواژه ها: حقوق بشری، سازمان ملل، سازمان همکاری اسلامی، توریسم مذهبی، حقوق گردشگران</p> <p>محوهای</p> <p>موضوعی: فقه و حقوق اسلامی</p>

*نویسنده مسئول: سمیه اشکوریان

آدرس: کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

ایمیل: s.eshkevarian@gmail.com

۱- مقدمه

فاجعه ای که رخ داد دل هر انسان آگاهی رابه درد آورد وهر کسی با دانش اندک خود سعی در بررسی وتبیین گوشه ای از حقایق وراهکار های احقاق حق برآمده است؛ نویسندگانی سعی در بررسی طرق حقوقی پی گیری این فاجعه برآمدند وعده ای هم به بررسی کنوانسیونها دو جانبه پرداختند تا شاید راهکاری برای رسیدگی بین المللی مسئولیت دولت عربستان یافت شود که این مسائل به طور مختصر در پیشینه این تحقیق بیان شده است. در این فاجعه بیش از هر چیزی حق حیات وامنیت زائران به عنوان حقوق بنیادین بشری نقض شده که امروزه این حقوق از تعهدات قراردادی فراتررفته اند و به عنوان تعهدات عرفی شناخته می شوند که هردولتی موظف به رعایت آنهاست واماسند دیگر حقوق بشری، اعلامیه جهانی حقوق بشر می باشد که توسط مجمع عمومی سازمان ملل تصویب شد که همه دول عضو این سازمان موظف به رعایت آن می باشند و دولت عربستان به عنوان یک دولت عضو به نقض فاحش آن اقدام نموده است که نیازمند مداخله این سازمان بین المللی به عنوان حافظ صلح وحقوق بشری وسازمان های زیربط دیگر بوده است در نوشتار پیش رو ابتدا به تعهدات حقوق بشری دولت ها وسیس به نقش برخی از این نهاد ها وسازمان های که می توانستند ایفای نقش نمایند پرداخته می شود ودر بخش دوم این نوشتار؛ به دلیل این که این زائران با اجازه دولت عربستان و به عنوان توریسم وارد خاک این کشور شده اند و از این حیث صاحب حقوقی شناخته می شوند، به بررسی مبانی حق گردشگران وحقوق گردشگران در خاک دولت پذیرنده آنها اشاره می شود و به حق های نقض شده این گردشگران مذهبی در خاک عربستان به عنوان دولت میزبان اشاره می شود وسرانجام به نقشی که سازمان جهانی جهانگردی به عنوان سازمان متولی حق گردشگری می توانست داشته باشد، اشاره خواهد شد .

۲- پیشینه

درباب ابعاد حقوقی این فاجعه تاسف بار مقالاتی ارائه شده است ؛ حسینی در پژوهش خود به عنوان «مسئولیت بین المللی دولت عربستان به عنوان دولت میزبان در تضمین حقوق عمومی زائران» به نتایج زیر دست یافته اند:

اگرچه مطابق قواعد حقوق بین الملل و اصل حاکمیت برابر دولت ها، هیچ دولتی ملزم به پذیرش خارجی در خاک خود نیست اما به محض اینکه بیگانه ای با طی شرایط قانونی در خاک دولتی پذیرفته شد باید از حداقل حقوق انسانی برخوردار باشد. حق امنیت جانی و حق ترافع قضایی از جمله حقوق عمومی به شمار می رود که به منظور احترام به شخصیت انسانی میلیون ها زائر پیش بینی شده اند. دولت عربستان به عنوان دولت میزبان قانونی، این دسته از حقوق عمومی زائران را نقض کرده است؛ از این نظر که دولت عربستان باید قبل از فاجعه منا اقدامات لازم را برای حمایت و حفاظت از جان زائران اتخاذ می کرد و با توجه به اینکه سالانه تعداد زیادی مسلمان برای انجام فرایض واجب حج به عربستان عزیمت می کنند. این امر بیان گر آن است که دولت آل سعود باید امکانات و تمهیدات لازم را برای امنیت زائران فراهم کنند و مخاطرات را پیش بینی و از وقوع آن ها پیشگیری کنند و در صورت بروز حادثه، اقدام به کاهش خسارات کنند. این درحالی است که در ما نحن فیه دولت عربستان ضمن قصور در انجام وظایف قانونی خود در قبال زائران امکان تظلم خواهی و دادخواهی را نیز برای قربانیان فاجعه منا فراهم ننمود. (حسینی، ۱۳۹۵: ۳۷)

و تسخیری در پژوهش خود تحت عنوان « بررسی محتوایی حقوقی کمک به آسیب دیدگان با تأکید بر فاجعه منا» به وظایف دولت عربستان در خصوص نجات و امدادرسانی پرداخت و به نتایج ذیل دست یافت:

از منظر «حق بر امدادرسانی» و حتی «وظیفه به نجات»، دولت عربستان به عنوان دولت میزبان و محل وقوع، از دید حقوق بین الملل مکلف به امدادرسانی فوری و نجات آسیب دیدگان بوده است و به دلیل عدم قدرت در ایفای این تعهد برای کاهش سطح مرگ و میر آسیب دیدگان، اجازه امدادرسانی به ویژه از جانب کشورهای متضرر و متبوع قربانیان منا را می بایست صادر نماید. در حالی که این دولت به هیچ کشوری اجازه ورود برای تسریع به فرآیند درمان بازماندگان حج را صادر ننمود و خود نیز به عنوان میزبان، از عهده شایسته این مهم، بر نیامد. به نظر می رسد دولت عربستان سعودی تعهدات مندرج در نظام حقوق بین الملل برای «امدادرسانی» را نقض کرده است و این مسأله مستند به حقوق بین الملل عرفی، معاهدات ژنو ۱۹۴۹ و موافقت نامه فیما بین ایران و عربستان به تاریخ ۱۹ دی ۱۳۰۸ می باشد. تعهدات قراردادی و معاهداتی در زمینه امدادرسانی، هر چند در برخی اسناد معدود، مورد توجه قرار گرفته است اما هنوز به صورت قابل قبولی در معاهدات و اسناد الزام آور مورد توجه قرار نگرفته اند؛ از این رو دولت جمهوری اسلامی ایران، برای پیشگیری از تکرار این گونه فجایع باید ترتیبات حقوقی متعددی را مد نظر قرار دهد که یکی از آن ها، گنجاندن مقرراتی پیرامون «حق بر امداد و نجات» در معاهدات دوجانبه با عربستان و سایر کشورهای مشابه می باشد. (تسخیری، ۱۳۹۵: ۵۹) و امید است دولت ایران در مذاکرات آتی خود در باب حج ۱۳۹۶ توجه ویژه به این امر مبذول دارد.

راعی در مقاله ای تحت عنوان «بسترهای حمایتی از حجاج آسیب دیده در پرتو مسئولیت بین المللی دولت عربستان» به تعهدات حقوق بشری دولت عربستان و اقدامات نقض کننده این حقوق از جمله ایجاد انسداد در مسیر تردد حجاج و ممانعت از امداد و کمک نیروهای داوطلب، تبعیض رفتاری و برخورد های غیر اخلاقی و غیر اسلامی نیروهای عربستانی و عدم اعتقاد نیروها به کرامت انسانی حجاج پرداخت. و بررسی اختصاری برخی راهکارهای جبران این خسارت از جمله حمایت دیپلماتیک و استناد به روش های سیاسی چون مذاکرات و در نهایت به امکان پیگیری این فاجعه از بعد داخلی و اسلامی پرداخته است.

- حیدری و حسینی هم در مقاله خود به نام «تاملی بر ساز کارهای حقوقی حل و فصل مسالمت آمیز اختلاف ایران و عربستان در خصوص فاجعه منا» به نتایج زیر دست یافته است:

مطابق بند ۱ ماده ۳۳ منشور سازمان ملل «طرفین هر اختلاف که ادامه آن محتمل است حفظ صلح و امنیت بین المللی را به خطر اندازد باید قبل از هر چیز از طریق مذاکره، میانجیگری، سازش، داوری، رسیدگی قضایی و توسل به موسسات یا ترتیبات منطقه ای یا سایر وسائل مسالمت آمیز بنا به انتخاب خود راه حل آن را جستجو نمایند». برخی از نویسندگان شیوه های حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات را متناسب با ماهیت اختلافات به دو دسته سیاسی و حقوقی تقسیم نموده اند و بدین ترتیب مذاکره، پای مردی یا میانجی گری، تحقیق و سازش را شیوه های سیاسی حل و فصل اختلاف دانسته اند و داوری و رسیدگی قضایی را جزء شیوه های حقوقی حل و فصل اختلاف به شمار آورده اند. و اما در این پژوهش صرفاً به بررسی راهکار حقوقی پرداخته شده و از آنجایی که در عرصه بین المللی دادگاهی با صلاحیت عام وجود ندارد و اصلی به عنوان اصل رضایی بودن صلاحیت محاکم در حقوق بین الملل جریان دارد فلذا برای اقامه دعوی بین المللی ابتدا باید به بررسی این امر پرداخت که آیا دادگاهی صالح وجود دارد یا نه؟ و این امر هم با بررسی اسناد و معاهدات لازم الاجرا ایران و عربستان ممکن می باشد. و سپس به بررسی معاهداتی چون کنوانسیون ۱۹۶۳ وین ناظر بر روابط کنسولی، کنوانسیون بین المللی علیه گروگان گیری ۱۹۷۹، کنوانسیون بین المللی رفع هرگونه تبعیض نژادی ۱۹۶۵ و عهدنامه مودت منعقد بین دولت ایران و حجاز و نجد و ملحقات ۱۳۰۸ پرداخت. و در حقیقت اگرچه بتوان بر اساس کنوانسیون ناظر بر روابط کنسولی نقض تعهدات مصرحه در مواد ۳۶ راجع به آزادی مکاتبات پست کنسولی با

دولت متبوع خود و ماده ۳۷ راجع به اطلاع رسانی فوری به پست کنسولی در خصوص مرگ اتباع دولت فرستنده و همچنین مواد ۴۲ و ۷۰ را ادعا نمود اما رجوع به دیوان بین المللی دادگستری و اقامه دعوی علیه عربستان به دلیل عدم رعایت کنوانسیون وین ۱۹۶۳ به جهت عدم پذیرش پروتکل اختیاری حل و فصل اجباری اختلافات امکان پذیر نمی باشد. (حیدری و حسینی، ۹۲: ۱۳۹۵)

اما بر اساس کنوانسیون رفع هر گونه تبعیض نژادی بر فرض نقض چنین تعهداتی هم طبق ماده ۲۲ این کنوانسیون «اختلافات بین دو یا چند دولت عضو راجع به تفسیر و یا اجرای قرارداد حاضر که از طریق مذاکره یا از طریق دیگر مصرح در این قرارداد حل و فصل نشود بنا به درخواست هر یک از طرفین اختلاف به دادگاه بین المللی دادگستری ارجاع خواهد شد تا راجع به آن رأی دهد؛ مشروط بر این که طرفین اختلاف در مورد راه حل دیگری توافق نکرده باشند». البته با توجه به این که دولت عربستان در خصوص ماده ۲۲ قائل به شرط شده است و صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری در خصوص رسیدگی به اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای این کنوانسیون را نپذیرفته است، عملاً حل و فصل اختلاف از طریق دیوان در این خصوص امکان پذیر نخواهد بود. (همان: ۹۴) و اما کنوانسیون بین المللی علیه گروگان گیری ۱۹۷۹ هم با توجه به عدم طرح ادعای گروگان گیری مفقودین و عدم وجود ادله در این مورد، ادعای نقض ترتیبات کنوانسیون امکان پذیر به نظر نمی رسد. ضمن آن که عربستان به ماده ۱۶ کنوانسیون در خصوص حل و فصل اختلافات در خصوص تفسیر یا اجرای تعهدات این کنوانسیون در داوری یا دیوان بین المللی دادگستری قائل به شرط شده است لذا امکان اثبات صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری بر فرض ثبوت نقض تعهدات عربستان در خصوص این کنوانسیون، امکان پذیر نمی باشد. (همان: ۹۵)

و عهدنامه بعدی عهدنامه مودت منعقد بین دولت ایران و حجاز و نجد و ملحقات می باشد و از طرفی دیگر به علت اصل جانشینی دولت ها این عهدنامه همچنان الزام آورنده است این عهدنامه، توافقی است که بین ایران و عربستان در سال ۱۳۰۸ شمسی منعقد شده است. در قسمتی از ماده ۳ این عهدنامه آمده است: «حکومت اعلی حضرت پادشاه حجاز و نجد و ملحقات آن متعهد می گردد که نسبت به حجاج ایرانی از هر حیث مثل سایر حجاجی که به بیت الله الحرام می روند معامله و رفتار نموده و اجازه ندهند که نسبت به حجاج ایرانی در ادای مناسک حج و فرائض دینی آن ها هیچ گونه مشکلاتی ایجاد شود و نیز تعهد می نمایند که وسائل امنیت، آسایش و اطمینان آن ها را فراهم نمایند». به نظر می رسد این تعهد عربستان در حادثه منا تا اندازه بسیار زیادی، رعایت نشده است اما در این عهدنامه اشاره ای به چگونگی حل و فصل اختلافات نشده است. (همان: ۹۶)

همانطور که ازین پژوهش ها برآمده است؛ احقاق حقوق قربانیان به روش حقوقی با مشکل فقدان صلاحیت دادگاه بین المللی روبرو شده است اما این به معنای مسدود بودن سایر طرق از جمله روش های سیاسی نخواهد بود. همانطور که رهبر انقلاب در سالگرد این فاجعه به تشکیل کمیته حقیقت یاب تاکید نموده است ولی با گذشت چندین ماه ازین فاجعه آسف باردولت سعودی همکاری لازم را در تشکیل کمیته حقیقت یاب نداشته ولذا احقاق حق این قربانیان بیش از هر چیزی به نقش پررنگ هیات دیپلماسی ایران برمیگردد که با رایزنی های سازنده با این دولت و دولت های دیگر به احقاق حق قربانیان پردازد.

یکی از حقوقی که نقض آن فاحش بوده است حق حیات و امنیت زائران بوده است که از این حقوق به عنوان حقوق بشری یاد می شود؛ در ادامه به نقشی که برخی از نهادهای حقوق بشری می توانستند داشته باشند اشاره می شود:

الف بعد حقوق بشری و سازمان های زیربیط

تعهدات حقوق بشری دولت ها، از تعهدات عام و همگانی می باشند فذا دولت ها موظفند این حقوق را نسبت به تمام افراد رعایت و تضمین نمایند. در اسناد حقوق بشری از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی و میثاق بین المللی حقوق فرهنگی

اقتصادی و اجتماعی که معروف به منشور حقوق بشر می باشند و دولت ها موظف به رعایت آن هستند . البته دولت های که به طرقی چون تصویب ،الحاق وعضویت این اسناد را پذیرفته باشند، متعهد به رعایت آن هستند اما برخی از این حق های بشری در پرتو رویه دولت ها وارد مقوله حقوق بین الملل عرفی شده اند (ملکم شاه، ۲۶: ۱۳۹۳) و می توان این ادعا را داشت که حق حیات که مبنای همه ی حقوق بشری بوده است از حیثه تعهدات قراردادی فراتر رفته و به نوعی تبدیل به یک قاعده عرفی شده است و به موجب ماده ۱ پیشنویس مسئولیت بین المللی دولت ها نقض یک تعهد بین المللی اعم از عرفی و معاهده ای می تواند موجب مسئولیت بین المللی دولت ذی ربط شود. و با اینکه قربانیان این فاجعه از بیگانگان بوده اند و در خصوص حدود برخورداری بیگانگان از حقوق اختلاف نظراتی وجود دارد اما براساس ماده ۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر با این عبارت «هرکس حق دارد شخصیت حقوقی او در همه جا محترم شمرده شود.» لذا با این وصف دولت ها ناگزیر هستند حقوق بیگانگان را برابر حقوق اتباع خود قرار دهند. (سلجوقی، ۱۶۱: ۱۳۹۱) و به این ترتیب حق حیات و امنیت از حداقل حقوقی می باشد که بیگانگان باید از آن برخوردار باشند. حق حیات که بنیادی ترین حق انسانی است و حقوق دیگر پیشبینی شده متوقف بر حق حیات است تا بدان جا اهمیت دارد که حتی در شرایط اضطراری نیز نمی توان آن را نادیده گرفت و در حقیقت به تصریح بخش دوم ماده ۴ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی حتی در موارد اضطراری کشور ها نمی توانند به بهانه اینکه حیات و بقای ملت در معرض تهدید است حق حیات افراد را نقض کنند. (قاری سید فاطمی، ۱۳۹۳: ۵۰) و حال که دولت عربستان بنا بر بهانه های پوچ و بی اساس این حق اساسی زائران را نقض نموده شکی نیست که در خصوص مسئولیت مدنی این دولت صرف اثبات تقصیر و بی احتیاطی و یا بی موالاتی دولت سعودی در تضمین امنیت زائران برای مطالبه و اخذ خسارت کافی است اما در خصوص مسئولیت بین المللی باید ثابت شود که عربستان کدام کنوانسیون و تعهد بین المللی را در این حادثه نقض نموده و متخلف است، و از این حیث هم کنوانسیون های وجود داشته که نقض شده اند و اما مشکل، فقدان صلاحیت مرجع بین المللی بوده که در مطالعات مذکور اشاره شده است. و در اینجا هم به بررسی برخی نهاد های حقوق بشری و در ادامه برخی سازمان های زیربند اشاره خواهد شد.

۲- کمیته حقوق بشر

میثاق بین المللی حقوق سیاسی و مدنی در سال ۱۹۶۶ تصویب و در سال ۱۹۷۶ لازم الاجرا گردید و به موجب ماده ۲ این میثاق کلیه دولت های عضو متعهد می گردند که حقوق شناخته شده در میثاق را نسبت به تمامی افراد واقع در قلمروشان و کلیه افرادی که در تحت صلاحیت آن قرار دارند رعایت و تضمین نمایند. و از جمله این حقوق که از تعهدات الزام آور دول عضو می باشد حق بر حیات ماده ۶ می باشد. تحت بخش چهارم میثاق، کمیته ای تحت عنوان کمیته حقوق بشر تاسیس گردید و این کمیته تاکنون اظهار نظرات کلی و تفاسیر متعددی ارائه داده است و از جمله این تفاسیر این بوده است که کمیته در سال ۱۹۹۷ در تفسیر کلی شماره ۲۶ بیان داشت که حقوق مندرج در میثاق متعلق به افرادی است که در قلمرو دولت عضو مربوطه زندگی می کنند و حقوق بین الملل به دولتی که میثاق را تصویب نموده یا به آن ملحق گردیده یا در آن جانشین گردیده، اجازه نمی دهد که از آن کناره گیری نمایند. و از طرفی دیگر براساس ماده ۴۱ میثاق، دولت عضو می توانند با صدور اعلامیه ای، صلاحیت کمیته برای استماع شکایات های مطروحه میان دولت ها را بپذیرند برای رسیدگی به این شکایات دولت شاکی و دولت خوانده هر دو باید چنین اعلامیه ای صادر نموده باشد و البته اختیارات کمیته حقوق بشر به موجب پروتکل الحاقی اول به میثاق حقوق مدنی و سیاسی گسترش یافت، بدین نحو که دولت ها می توانند صلاحیت کمیته در دریافت و رسیدگی به شکایات های فردی که حاکی از نقض میثاق توسط یکی از دولت های عضو پروتکل باشد را بپذیرد و البته افراد باید تمامی مراجع و راه حل های داخلی را طی نموده باشد (مگر اینکه به شکل غیر معقولی موجب اطاله گردد) و همان اختلاف نباید در روند رسیدگی یک ساز کار بین المللی دیگر قرار داشته باشد. با اینکه

ایران به موجب قانون اجازه الحاق دولت شاهنشاهی ایران به میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی در تاریخ ۱۳۵۴/۲/۱۷ میثاق را پذیرفته است اما ایران عضو پروتکل الحاقی نیست وازهمه مهم تر دولت عربستان از معدود کشور های می باشد که این میثاق را نپذیرفته است. لذا عملا توسل به سازکار های فوق امکان پذیر نخواهد بود.

۴- سازمان ملل وارکان آن

سازمان ملل متحد که گاهی به طور خلاصه سازمان ملل هم نامیده میشود؛ سازمانی بین المللی است که در سال ۱۹۴۵ میلادی تأسیس و جایگزین جامعه ملل شد. این سازمان که ابتدا توسط ۵۱ کشور تأسیس شد، در سال ۲۰۰۶ میلادی دارای ۱۹۲ کشور عضو بوده است و اعضای آن تقریباً شامل همه کشورهای مستقلی است که از نظر بین المللی به رسمیت شناخته شده اند. فقط دو کشور واتیکان (که عضویت در این سازمان را نپذیرفته) و تایوان (که عضویتش پس از عضویت جمهوری خلق چین لغو گردید) در این سازمان عضو نیست. (میر احسنی، ۱۳۸۸: ۱۰۴) هدف از تشکیل سازمان ملل متحد حفظ صلح و امنیت بین المللی، جلوگیری از جنگ و حفظ حقوق بشر می باشد. و به عبارتی هدف از ایجاد این سازمان جلوگیری از تازدی های غمناک جنگ جهانی و فجاجع علیه بشریت بوده است؛ در ماده یک منشور، یکی از چهار وظیفه ی اصلی سازمان ملل حفظ صلح و امنیت بین المللی بیان گردیده که این وظیفه طبق ماده ۲۴ منشور ملل متحد به عهده شورای امنیت است. به طور کلی، منشور ملل متحد برای اینکه از بروز جنگ پیشگیری نماید یا دامنه مناقشات را محدود سازد، از لحاظ نظری اختیارات زیر را به شورای امنیت تفویض کرده است:

۱- تشکیل گردهمایی ویژه جهت روشن ساختن مسائل مورد اختلاف

۲- انجام تحقیقات مربوطه و توصیه بر اساس داده های تحقیق

۳- بسیج افکار عمومی جهان در مورد یک و یا تمامی طرف های مناقشه بر له یا علیه آنها

۴- برقراری انواع تحریم ها.

۵- ایجاد امکاناتی برای مذاکره، میانجی گری، سازش و داوری

۶- نظارت بر رفتار طرفین مناقشه، با توجه به شرایط توافق میان آنها

۷- اجرای تصمیمات شورا از طریق اقدام جمعی و یا توسل به وسائل نظامی

مجمع عمومی که رکن دیگر این سازمان است؛ تحت شماره ۱۳ منشور اختیار دارد که در رابطه با مسائلی از جمله حقوق بشر مطالعاتی را آغاز نماید و توصیه های ارائه دهد. موضوعات حقوق بشری که در دستور کار مجمع قرار می گیرند از گزارشات شورای اقتصادی و اجتماعی یا تصمیمات پیشین مجمع جهت توجه به مسائل خاص نشات می گیرند و یا اینکه با پیشنهاد های ملل متحد، دبیر کل در دستور کار مجمع گنجانده می شود و از طرفی مجمع طبق ماده ۱۶۱ ارگان های فرعی را تاسیس نموده و به تعدادی از موضوعات حقوق بشری می پردازد از جمله کمیته ویژه استعمار زدایی، کمیته ویژه تحقیق در باره عملکرد اسرائیل در سرزمین های اشغالی و.. واز سویی دیگر سازمان ملل از ایزاری چون شورای امنیت با اختیارات گسترده فوق و شورای حقوق بشر برخوردار بوده که همگی بیانگر این مسئله می باشد که چون ایران و عربستان هردو از دول عضو این سازمان می باشند برای رفع تنش و رسیدگی به ابعاد فاجعه منا می تواند و به عبارتی می بایست ورود نماید مثلا شورا امنیت می تواند بر اساس بند ۵ اختیارات فوق امکانات لازم را برای مذاکره، میانجیگری و سازش یا داوری مابین دو کشور فراهم نموده و مانع

ادامه تنش ها شود. ولذا می توان بنا بر در خواست های مکرر از دبیر کل در خواست نمود تا از ظرفیت های نامبره این سازمان در خصوص این فاجعه هم اقدام مقتضی را انجام دهد. و از طرفی دیگر پیگیری این فاجعه در دیوان کیفری بین المللی به عنوان جنایت علیه بشریت با توجه به نقشی که پسر پادشاه عربستان در این فاجعه داشته بستگی به نقش شورای امنیت دارد که امید است با همکاری این نهاد و کشور های دیگر و پی گیری های مصرانه دولت ایران این امر اتفاق بیفتد .

شورای حقوق بشر: شورای حقوق بشر سازمان ملل در سال ۲۰۰۶ بعد از انحلال کمیسیون حقوق بشر آن سازمان به عنوان یک رکن فرعی مجمع عمومی به وجود آمد این شورا یکی از مهم ترین ارکان بین المللی در این زمینه می باشد که هدف آن ارتقا و حمایت از حقوق بشر در تمام کشور ها می باشد. (تقی زاده انصاری، ۱۳۸۷: ۱۱۷) به موجب قطع نامه ۶۰/۲۵۱ مجمع عمومی مورخ ۳ آوریل ۲۰۰۶ شورای حقوق بشر سازمان ملل که در حقیقت اساسنامه شورا محسوب می شود، شورا به عنوان جانشین کمیسیون حقوق بشر، دارای وظایف ذیل است:

- ارتقای احترام جهانی و دفاع از کلیه حقوق بشر و کلیه آزادی های اساسی برای همه بدون هیچ گونه تبعیضی، به صورت عادی و منصفانه

بررسی نقض حقوق بشر به ویژه وقتی فاحش و سیستماتیک باشد و رایه توصیف هایی در خصوص آنها به کشورها، اهتمام ورزیدن در اینکه فعالیت های سازمان ملل در رابطه با حقوق بشر هماهنگ بوده و اینکه مسائل حقوق بشر به طور سیستماتیک از طرف همه ارگان های سیستم سازمان ملل مورد توجه قرار گیرد. (همان، ۱۲۴)

شورای که هدف اصلی ایجاد آن حفظ حقوق بشر بوده قاعدتا می بایست در این فاجعه به ایفای نقش بپردازد اما در خصوص نقش شورای حقوق بشر باید گفت که متأسفانه عضویت مجدد عربستان در شورای حقوق بشر سازمان ملل به عنوان کشوری که ۱۵۰۰ کودک و ۷۰۰۰ هزار زن و مرد یمنی را قتل عام نموده است؛ نشان دهنده آن است که حقوق ملتها، در این سازمان محلی از اعراب ندارد. عربستان در حالی دوباره به عضویت شورای حقوق بشر برگزیده شد که با آن همه فجایع ضد بشری چه در داخل کشور خود و بر ضد حقوق اقلیت ها و چه در بیرون از مرزهایش بر ضد مردم یمن و حمایت از رژیم آل خلیفه و همچنین جنایتش در فاجعه منا که جهان اسلام را داغدار کرده است؛ وضعیتش در زمینه نقض حقوق بشر و حتی جنایت علیه بشریت کاملاً مشهود بوده است و عربستان از این موقعیت خود به عنوان ابزاری برای سرپوش گذاشتن فعالیت های ضد حقوق بشری خود استفاده می کند. از طرفی دیگر وقتی بان کی مون دبیر کل سابق سازمان ملل نام عربستان را از فهرست کشورهای کودک کش به خاطر یک مشت دلار حذف کرد تیر خلاص به ته مانده آبروی این سازمان زد و جانشین او (آنتونیو گوترش) نیز با عدم مخالفت با عضویت عربستان در شورای حقوق بشر در همین ابتدای کار نشاد داد که نمی تواند از سیطره سیاست های این نظام خود را رها کند. فلذا تاکنون نقش موثری در این فاجعه نداشته است.

۵- سازمان همکاری های اسلامی

سازمان کنفرانس اسلامی دومین سازمان بین دولتی پس از سازمان ملل متحد است که با عضویت ۵۷ کشور و گسترش بیش از چهار قاره است. سازمان، صدای جمعی جهان اسلام و تضمین برای حفاظت و حمایت از منافع جهان اسلام در روح ترویج صلح بین المللی و هماهنگی میان افراد مختلف جهان است. سازمان بر اساس تصمیم اجلاس تاریخی که در رباط، پادشاهی مغرب در ۱۲ رجب ۱۳۸۹ هجری قمری (۲۵ سپتامبر ۱۹۶۹) برگزار شد به عنوان یک نتیجه از آتش سوزی جنبایی مسجد الاقصی در اشغال بیت المقدس تأسیس شد. وزیران خارجه

کشورهای عضو در نشست خود در آستانه پایتخت قزاقستان نام این سازمان را به سازمان همکاری های اسلامی تغییر دادند. (اسدزاده، ۱۳۹۱، ۳) اهداف این سازمان در ۷ بند در منشور آن بیان شده است:

۱. ارتقاء همبستگی اسلامی میان کشورهای عضو.

۲. حمایت از همکاری میان کشورهای عضو در زمینه های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و دیگر موارد اساسی و مشورت میان کشورهای عضو در سازمان های بین المللی.

۳. تلاش در جهت محو تبعیض نژادی و خاتمه بخشیدن به استعمار در تمام اشکال آن.

۴. اتخاذ تدابیر لازم برای پشتیبانی از صلح و امنیت بین المللی مبتنی بر عدالت.

۵. هماهنگ کردن تلاش ها به منظور حفاظت از اماکن مقدس و آزادسازی آنها و پشتیبانی از مبارزه ملت فلسطین و کمک به این ملت در جهت بازپس گرفتن حقوق [خود] و آزاد نمودن سرزمینش.

۶. پشتیبانی از مبارزه تمام ملل اسلامی در راه حفاظت از کرامت، استقلال و حقوق ملی شان.

۷. ایجاد جوی به منظور ارتقاء همکاری و تفاهم میان کشورهای اسلامی و دیگر کشورها.

یکی از اهداف این سازمان هماهنگ کردن تلاش ها به منظور حفاظت از اماکن مقدس است، به منظور تحقق هدف مذکور امکان اقدام از طریق دبیر کل سازمان همکاری اسلامی در جهت تشکیل کمیته حقیقت یاب وجود دارد، البته این سازمان دارای دادگاه عدل اسلامی است که هنوز تشکیل نشده است؛ به این دلیل که تشکیل آن منوط به تصویب اساسنامه آن از سوی دو سوم دول اعضا است. (حسینی، ۱۳۹۴: ۳۴) اما این سازمان علی رغم داشتن امکانات و قابلیت های زیادی تاکنون نتوانسته است جایگاه مهمی در مناسبات قدرت در نظام بین المللی داشته باشد و یکی از نقاط ضعف اساسی این سازمان، فقدان ضمانت اجرایی برای مصوبات و قطع نامه های سازمان می باشد. اما با داشتن اهداف فوق این سازمان می بایست در خصوص فاجعه ای که باعث نقض حقوق مسلمانان و حتی محرومیت مسلمانان ایران از انجام یک واجب دینیدر حج ۹۵ شود، وارد گردد. اما متأسفانه وبه نظر برخی از کارشناسان با توجه به اینکه مقر این سازمان در جده قرار دارد و اعضای آن و امدار دولت عربستان هستند امید چندانی به نقش آفرینی آن نبود. (رویوران، کارشناس مسائل بین الملل در گفت و گو با سراج ۲۴) با وجود وقوع فاجعه ای توسط آل سعود، در اجلاس فوق العاده سازمان همکاری اسلامی حمله به اماکن دیپلماتیک عربستان سعودی در ایران را محکوم و ایران را به مداخله در امور داخلی کشورهای دیگر متهم نمود. به عقیده برخی از کارشناسان منطقه موضع این سازمان درباره تنش که مابین این دو کشور بوده ناامید کننده و کاملاً یک جانبه بود. لحنی که از این سازمان بعد از نشست جده منتشر شده بود بیشتر شبیه موضع اتحادیه عرب و یا شورای همکاری خلیج فارس بود تا سازمانی که قاعدتا باید متعلق به همه ی کشورهای اسلامی باشد و هدف اصلی از ایجاد آن، مقابله با بحران، مهار تنش و کاهش تبعات رویدادی شبیه آنچه در مورد ایران و عربستان به وقوع پیوست، محسوب شود. عربستان می خواهد با استفاده از نام و نشان این سازمان بزرگ اسلامی برای اقدامات ضد امنیتی و تروریست خود در جهان اسلام مشروعیت و توجیه و اعتبار فراهم کند؛ در حالی که هیچ یک از اقدامات این رژیم بر اساس هیچ یک از کنوانسیون ها و قواعد بین المللی، موجه و قابل قبول نیست. به عبارتی این سازمان صرفاً به یک سازمان تشریفاتی تبدیل شده و از طرفی دیگر اقدامات یک جانبه او کاملاً مشهود بوده است در حالی که ظلم و ستم بر مسلمانان در یمن و کشورهای دیگر اسلامی و جنایات علیه بشری عربستان را هر روزه شاهد هستیم اما هیچ اقدام موثری از این سازمان شکل نگرفت و اگر در حد نام باقی نمی ماند امروزه جهان اسلام شاهد این همه ظلم و بی عدالتی نبوده است.

ب - حقوق گردشگری و سازمان جهانی جهانگردی

سازمان جهانی جهانگردی: آژانسی ویژه در سازمان ملل متحد است که وظیفه هدایت صنعت گردشگری را دارد. سنگ بناهای شکل گیری اولیه این سازمان در سال ۱۹۲۵ میلادی با تاسیس اتحادیه بین المللی سازمان های رسمی تبلیغات گردشگری در لاهه، پی ریزی شد. این اتحادیه پس از جنگ جهانی دوم به عنوان اتحادیه بین المللی سازمان های رسمی گردشگری تغییر نام داد و بعد از هم در نام و عنوانش تغییرات ایجاد شده و به سازمان جهانی گردشگری تبدیل شد و نخستین مجمع عمومی آن در ماه می ۱۹۷۵ میلادی در مادرید اسپانیا تشکیل شد و از سال ۱۹۷۶ این سازمان به سازمان ملل وابسته شد و به آژانس اجرایی سازمان ملل تبدیل شد.

این سازمان به عنوان محل گفت و گوی کشورهای درباره سیاست ها و تجارب عملی آنها درباره گردشگری است. سازمان جهانی گردشگری نقش مرکزی و مهمی در ترفیع وضعیت تعهد و توانایی های موجود کشورهای در حال توسعه در زمینه گردشگری دارد. سازمان جهانی گردشگری همچنین به وسیله متقاعد کردن کشورهای عضو از طریق معرفی مقاصد توریست ها از سفر، حداکثر منفعت اقتصادی که توریسم می تواند با خود به همراه بیاورد و تاثیرات اجتماعی و فرهنگی ناشی از توسعه گردشگری و در عین حال کاهش تاثیرات زیست محیطی و تاثیرات منفی اجتماعی آنها، برای اجرایی شدن دستورالعمل های جهانی اخلاق حرفه ای در توریسم تلاش می کند. در حال حاضر ۱۵۷ کشور، منطقه و بیش از ۳۰۰ عضو وابسته، به نمایندگی بخش خصوصی، موسسات آموزشی، شرکت های جهانگردی و مراجع صلاحیت دار محلی در این سازمان عضو هستند و کشور ایران و عربستان هر دو عضو این سازمان می باشد و کشور ما بر اساس قانون الحاق ایران به سازمان جهانی جهانگردی مصوب ۱۳۵۰/۱۰/۲۰ به این سازمان ملحق شد و ماده ۳ قانون فوق الذکر اهداف سازمان را اینگونه بیان نموده است: «۱- هدف اساسی سازمان عبارت خواهد بود از تشویق و گسترش جهانگردی به منظور کمک به توسعه اقتصادی و تفاهم بین ملت ها و صلح و آسایش و احترام جهانی و رعایت حقوق بشر و آزادی های اساسی برای همه بدون تبعیض از نظر نژاد و جنس و زبان و دین، سازمان کلیه اقدامات لازم را برای نیل به این منظور معمول خواهد داشت. ۲- در پیشبرد این منظور سازمان به منافع کشورهای در حال توسعه در زمینه جهانگردی توجه خاصی مبذول خواهد داشت. ۳- سازمان به منظور ایفای نقش اصلی خود در زمینه جهانگردی همکاری موثری با ارگانهای مربوط ملل متحد و سازمان های تخصصی آن برقرار ساخته و جفظ خواهد کرد. از این لحاظ سازمان به عنوان یک موسسه شرکت کننده و اجرایی در ایجاد رابطه همکاری و مشارکت در فعالیت های مربوط به برنامه عمران ملل متحد اقدام خواهد کرد.» و در اینجا به بررسی حق گردشگری و حقوق گردشگران و بالخصوص زائران پرداخته می شود و در پایان به این سوال پرداخته خواهد شد که آیا این سازمان می تواند نقش مثبتی برای قربانیان این فاجعه داشته باشد؟ کلمه توریست (گردشگر) و توریسم (گردشگری) اولین بار به صورت رسمی در سال ۱۹۳۷ توسط اتحادیه ملل استفاده شد ولی صنعت توریسم بسیار قدیمی تر از آن است. در جهان امروز گردشگری به عنوان راهی جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع، مورد توجه اکثر کشور ها به خصوص کشورهای جهان سوم قرار گرفت. (آقاجانی و فراهانی، ۱۳۹۴: ۴۷) و دقیق ترین تعریف از گردشگری توسط سازمان جهانی جهانگردی ارائه شده است: «گردشگر یا توریست کسی است که به کشور یا شهری غیر از محیط زیست عادی خود برای مدتی که کمتر از ۲۴ ساعت و بیشتر از ۱ سال نباشد سفر کند و قصد او از سفر تفریح و استراحت، ورزش، دیدار اقوام و دوستان، کسب و کار، ماموریت، شرکت در سمینار یا کنفرانس، معالجه، مطالعه و تحقیق یا فعالیت های مذهبی باشد.» (غریبه، ۱۳۹۰: ۱۷۸) و طبق تقسیم بندی سازمان جهانی جهانگردی فعالیت های گردشگری به دسته های زیر تقسیم می شود:

Cultural tourism توریسم فرهنگی

Natural tourism توریسم طبیعی

Religious tourism توریسم مذهبی

Business tourism توریسم تجاری

Sport tourism توریسم ورزشی

لذا یکی از شاخص های مهم توریسم که سهم قابل توجهی از فعالیت های جهانگردی را به خود اختصاص می دهد توریسم مذهبی است. قدمت گردشگری مذهبی به قدمت خود فرهنگ دینی می رسد. در تعریفی از گردشگری مذهبی آمده است که: توریسم مذهبی عبارت اند از بازدید گردشگران (با تعریف ویژه جهانگردی) از اماکن مقدس نظیر زیارتگاهها، مقابر امامزاده ها و نظایر آنها. توریست مذهبی گردشگرانی فرهنگی هستند که برای زیارت اماکن، آثار، یادمان های مذهبی، انجام اعمال مذهبی و دینی، ترویج و آموزش و گذراندن اوقات فراغت در مکان ها و مراکز مذهبی جهان سفر می کنند. (رحیم پور، ۱۴: ۱۳۷۹ نقل شده در آقاجانی و فراهانی فرد، ۴۷: ۱۳۹۴) گردشگری مذهبی تمامی ادیان و مذاهب دینی را شامل می شود. و طبق یک تقسیم بندی گردشگران را به دو دسته تقسیم می کنند؛ دسته اول کسانی هستند که از اماکن مقدس در دین خود بازدید می کنند و دسته دوم کسانی که از اماکن مقدسه در سایر ادیان دیدن می کنند و تاثیر این تقسیم بندی را در میزان استقبال جهانگردان می تواند مشهود باشد، چرا که برخی سفر ها از لحاظ اجرای فرامین دینی جنبه ی اجباری تاکید می گیرند پس به ناچار همه ی افراد مومن به آن دین یا مذهب مجبور به انجام آن سفر دست کم برای یک بار می گردند دقیقاً نظیر آنچه که در دین اسلام مبنی بر زیارت خانه خدا بر مسلمانان واجب است.

۶- مبانی حق گردشگری

گردشگری به عنوان یک حق همانند سایر حقوق اساسی بشر از مبانی استوار متعددی برخوردار است و لزوم شناسایی آن در هر جامعه ای رامبرهن می سازد که به اختصار به تعدادی از این مبانی اشاره می شود:

الف: قرآن کریم: در قرآن کریم آیات متعددی وجود دارد که می توان حق گردشگری را از آن ها اثبات کرد از جمله می فرماید: «در اطراف زمین گردش کنید تا ببینید چگونه عاقبت هلاک شدند آنان که وعده های خدا را تکذیب کردند.» (سوره آل عمران؛ آیه ۱۳۷) و همچنین «چرا در روی زمین سیر نمی کنند تا دارای قلب های باشند که با آنها نقل کنند و گوش های که با آن ها بشنوند زیرا چشم ها نابینا نمی شود لکن قلب های که در سینه ها هستند نابینا می شوند.» (سوره حج؛ آیه ۴۶) فلذا از این آیات و آیات دیگر از قرآن کریم می توان استنباط کرد که گردشگری حقی برای انسان هاست چرا که خداوند متعال در این آیات به سیروسیاحت تاکید نموده و حتی در مواردی دستور به سیاحت داده است و روشن است که لازمه انجام این دستور برخورداری از حق سیاحت است یعنی ابتدا انسان باید دارای حق سیاحت باشد و سپس بتواند با استفاده از آن حق به دستور خداوند برای سیاحت کردن عمل بکند. (غریبه، ۱۳۹۰: ۱۸۸)

ب: اطلاعیه ها و قطع نامه های مجمع عمومی سازمان جهانی جهانگردی: این سازمان در باره حق مسافرت، اطلاعیه و قطع نامه های متعددی صادر کرده است مثلاً در قطع نامه ۱۹۹۳ که در بالی اندونزی به تصویب رسیده، آمده «کارشناسان اعتقاد دارند که حق برخورداری از توان سفر با ایمنی کامل برای تمام اتباع کشورهای جهان، یکی از حقوق اساسی بشر است و هر گونه حمله و تهدیدی را که به این حق اساسی برای سفر لطمه بزند محکوم می کنیم و حمایت خود را از کلیه کشورها و افرادی که از ناحیه جرایم و ارعابی که که متوجه مسافر ها و گردشگران

است، لطمه دیده اند اعلام می داریم. «(امور بین الملل معاونت سیاسی ووزارت فرهنگ وارشاد اسلامی، ۱۳۷۶:۳۰ نقل شده در غریبه، ۱۳۹۰:۱۸۹) وبیانه ای که در امان پایتخت اردن در سال ۲۰۰۰ تحت عنوان صلح از طریق جهانگردی صادر شد، به حق مسافرت اشاره شده است که عبارت است از حق مسافرت حقی است همگانی که همه افراد بدون هرگونه قید وشرط بی مورد از آن بهره مند باشند این بیانیه در پنجم مهرماه ۱۳۸۰ در تهران به تصویب رسید. (دفتر امور بین الملل سازمان ایرانگردی و جهانگردی، ۱۳۸۰:۸۳ نقل شده در همان) لذا همانطور که بیان شد در این بیانیه ها هم حق گردشگری به رسمیت شناخته شد.

ج: اعلامیه جهانی حقوق بشر: ماده ۱۳ اعلامیه مقرر می دارد «۱- هرکس حق دارد که در داخل هر کشوری آزادانه عبور و مرور کند و محل اقامت خود را انتخاب نماید. ۲- هرکس حق دارد هر کشوری از جمله کشور خود را ترک کند یا به کشور خود باز گردد».

د: اصل آزادی: یکی دیگر از مبانی حق گردشگری را می توان اصل آزادی دانست، انسان آزاد آفریده شده است و هیچ کس حق ندارد این آزادی را از انسان سلب کند و هر کس باید به آزادی دیگران احترام بگذارد. حق عبور و مرور آزاد در داخل کشور، خروج از آن و بازگشت به آن از حقوق ابتدایی شناخته شده افراد در کشورهای دموکراتیک است و محروم شدن افراد از چنین حقوقی ویژه رژیم های است اقتدارگرا و تمرکز طلب البته بر این اصل کلی استثناء وارد است از جمله لزوم اخذ گذرنامه و این امر در چهارچوب حاکمیت دولت ها و نظم و امنیت توجیه پذیر است. (قاضی شریعت پناهی، ۱۳۹۱:۱۴۷) و اما این زائران که تحت عنوان توریسم مذهبی شناخته می شوند صرف نظر از مبانی فوق، در حین اجرای دستورات واجب دینی خود بوده اند و بر اساس آیه ۹۷ سوره آل عمران «وللله علی الناس حج البيت من استطاع الیه سبیلا ومن کفر فان الله غنی علی العالمین: برای خدا، حج آن خانه برای کسانی که قدرت رفتن به آن را داشته باشند واجب است و هر که راه کفر پیش گیرد، بداند که خدا از جهانیان بی نیاز است.» و هم چنین ائمه معصومین با تاسی از کلام وحی فرموده اند: من مات ولم یحج حجه الاسلام لم یمنعه من ذالک حاجه تجحف به او مرض لا یطیق فیه الحج او سلطان یمنعه فلیمت یهودیا او نصرانیا: کسی که حج واجب خود را ترک کند و با همین حالت از دنیا برود غیر مسلمان از دنیا رفته است. (کلینی؛ ج ۴: ۲۶۹) لذا انجام این سفر صرف نظر از حق بودن برای زائران بر اساس مبانی مطروحه، یک تکلیف و واجب دینی بوده است و دولت عربستان که خود را خادم الحرمین می داند باید شرایط لازم را برای اعمال این حق فراهم کند و حال که دولت عربستان برای سال ۱۳۹۵ این حق را از زائران سلب نموده خود نوعی نقض تعهد بوده است. در خصوص تعارض این حق با حاکمیت دولت ها می توان گفت امروزه حاکمیت دولت ها در جنبه های مختلفی مورد چالش قرار گرفته است و عوامل و نیروهای مختلفی به سادگی در مرزها نفوذ می کنند مثلا شناسای حق گردشگری دیدگاههای قبلی را که دولت های حاکم، مرزهای خود را در کنترل کامل دارند، زیر سوال برده است و یا اینکه حمایت بین المللی از حقوق بشر موجب شده است که اصل عدم مداخله در امور کشورها کم رنگ تر شده و حاکمیت کشورها مخدوش است لذا ظاهرا حق گردشگری با حاکمیت تعارض دارد ولی این تعارض به معنای واقعی و حقیقی نیست چرا که دولت ها در واقع خود در شناسای حق گردشگری اعمال حاکمیت کرده اند و این اعمال حاکمیت نمی تواند تعارض با حاکمیت تلقی شود در واقع دولت ها حاکمیت را عموما در جهت منافع خود اعمال می کنند پس این شناسایی حق گردشگری توسط دولت ها در جهت منافع دولت هاست. (غریبه، ۱۹۱: ۱۳۹۰) و صرف نظر از اینکه حق بودن گردشگری تا حدی حاکمیت مطلق العنان دولت هارا به چالش می گشاند اما زمانی که حجاج به طور قانونی وبا اخذ ویزا وارد کشور شده اند بدان معنا بوده که دولت عربستان این حق را به رسمیت شناخته است و زمانی که این حق به رسمیت شناخته شده در برابر آن تکالیفی هم وجود خواهد داشت؛ به علاوه لازمه اجرای حق گردشگری، شناسای حقوق مهم دیگری تحت عنوان حقوق و آزادی های اساسی بشری است زیرا هرگاه انسان از حق گردشگری به عنوان یک حق فطری برخوردار باشد ولی اجازه ورود و خروج و اقامت در کشور دیگر را نداشته باشد و جان و مال او در کشور محل اقامت در امان نباشد و در صورت تعرض به

جان ومال او اجازه مراجعه به دادگاههای آن کشور ودفاع از خود را نداشته باشد این حق بی معنا خواهد بود. تکالیفی که در برابر حقوق عمومی زائران قرار می گیرد ودر این فاجعه به نوعی نقض شده اند در ذیل بررسی خواهد شد:

۷- حقوق عمومی گردشگران

۱- حق حیات: حق حیات یا حق زندگی مهم ترین حق فطری وطبیعی انسان هاست واین حق اساس وپایه همه حقوق بشری به حساب می آید چرا که همه ی حقوق قائم به وجود انسان است. آیه ۳۲ از سوره مائده، آیه ۳۳ سوره اسرا وماده ۲ اعلامیه اسلامی حقوق بشر، مواد ۵، ۴، ۳ از اعلامیه جهانی حقوق بشر هم حق حیات واهمیت ان را مورد تاکید قرارداده است.

۲- اصل امنیت: یکی دیگر از اصول مهم حقوق وآزادی های عمومی است این اصل برای اولین بار در متن مدون اعلامیه حقوق بشر وشهروند فرانسه ۲۶ اوت ۱۷۸۹ صراحتا به کار برده شد. در حقیقت حمایت از فرد در قبال بازداشت های خودسرانه، غیرقانونی ونامحدود است البته حفظ امنیت شخصی افراد تنها محدود به بازداشت های غیر قانونی نیست بلکه در قوانین، مجموعه اصول واحکام وتدابیری پیشبینی شده است تا این امنیت تضمین شود؛ اصل قانونی بودن جرم ومجازات، اصل عطف به ماسبق نشدن قوانین، علنی بودن محاکمات وحضور وکیل در مراحل بازپرسی وداوری ورسیدگی به جرایم بزرگ ویا جرایم سیاسی توسط هیئت منصفه مهم ترین تدابیری است که برای حراست فرد در مقابل خودسری ها در نظر گرفته شده است. (قاضی شریعت پناهی، ۱۴۵:۱۳۹۱) در مورد اهمیت امنیت انسان ها در دین اسلام تاکید شده است، پیامبر اسلام در عرفات در مورد امنیت انسان ها چه امنیت جان وچه امنیت مال آنها وچه حفظ حرمت وآبروی آنها تاکید می کند واز مردم می پرسد: این چه ماهی است. مردم می گویند ماه حرام، پیامبر می فرماید: «خداوند تا هنگامی که پروردگارتان را دیدار کنید خون هایتان واموالتان را هم چون حرمت این ماه بر شما حرام کرده است.» سپس می پرسد این چه سرزمینی است؟ مردم در جواب می گویند: سرزمین محترم. پیامبر می فرماید: «خون ومال شما به سان این سرزمین محترم وهرنوع تجاوزبه آنها ممنوع است. باردیگر می پرسد، این چه روزی است؟ درجواب گفتند که روز حج اکبر است. پیامبر در جواب فرمودند: «خون ومال شما به سان امروز محترم می باشد.» (بسته نگار، ۱۴۰:۱۳۸۰ نقل شده در غریبه، ۱۹۷:۱۳۹۰) وعلاوه بر این روایت که لزوم وجود امنیت را در حرم مامن الهی دوچندان می سازد و در حالی که حکام سعودی در این حرم امن الهی کم ترین توجهی به حفظ حیات ضیوف الهی نداشته اند از باب گردشگری باید گفت که امروزه امنیت یکی از زیر ساخت های اساسی صنعت گردشگری است وامنیت وثبات کشور عامل اصلی در جذب گردشگر می باشد اما با نگاهی به کشور های اطراف به وضوح می توان دید که اگرچه مصر (۱۱۹۱۴۰۰۰ گردشگر) در سال ۲۰۰۹ وعربستان با ۱۰۸۹۶ گردشگر بعد از ترکیه از مقاصد اصلی گردشگری در این منطقه بوده است اما برخلاف سایر مناطق جهان این رشد گردشگری به سبب افزایش تسهیلات رفاهی وسرگرمی آنها نبوده است. کشور مصر عرضه کننده گردشگری فرهنگی است وگردشگری عربستان صرفا جنبه مذهبی دارد واین موهبت ها با وجود مشکلات سیاسی ونظامی مداوم دوکشور، صنعت گردشگری آنها را تضمین می کند. (حیدری چپانه وسلطانی، ۲۱۹:۱۳۹۳) وهمچنین ولابویچریل نیز معتقدند که برخلاف سایر مناطق جهان، رشد گردشگری در میان کشورهای خاور میانه نظیر ایران بنا به دلایل سرگرمی وتفریح نبوده است واغلب این کشورها مانند عربستان، مصر وایران عرضه کننده گردشگری مذهبی، فرهنگی وتاریخی هستند. (ولابویچریل، ۸۹:۱۳۸۴ نقل شده در حیدری چپانه وسلطانی، ۲۱۳:۱۳۹۳) لذا دولت عربستان که رشد خود را در این عرصه وبه تبع درآمدهای هنگفت خود را وامدار وجود این اماکن مقدس وبیت الله می باشد بیشترین تکلیف را در فراهم نمودن امکانات لازم جهت امنیت ورفاه زائران خواهد داشت وآمارها بیانگر این امر بوده که با لغو حج حجاج ایرانی برای سال ۱۳۹۵ در وهله اول خسارات مالی زیادی را به خود وارد نموده واز جهتی دیگر دولتی

که این زائران را در خاک خود پذیرفته است موظف به تامین امنیت جانی ومالی آنها می باشد درحالی که در حج ۹۴ با بی موالاتی وسومدیریت ها جان هزاران زائر گرفته شدونقض این تعهد کاملا مشهود بوده است . سالانه تعداد زیادی زائر به عربستان اعزام می شوند و از آنجایی که سهمیه کشورها را دولت عربستان تعیین می کند به این معنی است که دولت عربستان باید امکانات و تمهیدات لازم را برای امنیت این تعداد زائران پیش بینی کند بنابراین سوء مدیریت دولت میزبان یکی از علل بروز چنین حادثه ای شده است .

۳- حق دادخواهی وآزادی دفاع:حق دادخواهی امروزه به عنوان یک رویه بین المللی مورد پذیرش تمام کشور ها قرار گرفته است زیرا از یک طرف حاکمیت کشورها شناسایی چنین حقوقی را اقتضا می کند ونتیجه عدم شناسایی این حق ترویج انتقام جویی ومحاكمه شخصی در جامعه وبر هم خوردن نظم جامعه می باشد که با وظیفه حاکمیتی دولت ها منافات دارد از طرف دیگر شناسایی حق دادخواهی لازمه برخورداری بیگانه از حقوق انسانی مانند حق حیات ، حق احترام وامنیت و...است که وظیفه کشورها در صیانت از آن حقوق است.(صفایی، ۱۳۷۴: ۱۷۴)و از آنجایی که بر اساس اصول حقوقی دادگاه محل وقوع جرم صلاحیت رسیدگی به جرایم را دارند واگر قربانی ویا خانواده هایشان بخواهند در دادگاههای داخلی عربستان برای احقاق حق خود اقدام نمایند وچون که حق حیات وامنیتشان سلب شده است باید بتوانند در شرایطی عادلانه به احقاق حق خود در دادگاههای این کشور بپردازند وبه عبارتی دیگر حق دادخواهی وترافع قضایی برای آنها با رعایت اصول دادرسی عادلانه فراهم باشد.

۴- حق کرامت انسانی :خداوند متعال در قرآن کریم انسان را موجودی با کرامت معرفی کرده است واین موهبت الهی به صورت یکسان در وجود همه نوع بشری به ودیعه گذاشته شده است وآیه ۷۰ سوره اسرا می فرماید:ما فرزندان آدم را بسیار گرمی داشتیم وآنها را بر مرکب وبحر سوار کردیم واز هر غذای لذیذ وپاکیزه آنها را روزی دادیم وبر بسیاری از مخلوقات خود برتری وفضیلت بخشیدیم .«غریبه ۲۰۴:۱۳۹۰)گردشگر به عنوان یک انسان دارای این حق طبیعی است که مورد کرامت قرارگیرد واین حق طبیعی نبایدبه هیچ وجه مورد تعرض وبی توجهی قرار گیرد جدای از اینکه او دارای چه زبان ودین یا تابعیتی باشد،درحالی که اتفاقاتی که در سرزمین منا رخ داد برخلاف کرامت زائران بوده است محبوس کردن آنان وعدم امدادرسانی به موقع وبر خورد های نامناسب با اجساد حجاج ، قراردادن آنان در تریلر ها بر روی هم وحتى دفن کردن بدون غسل از فجیع ترین رویداد های این مراسم دلخراش بوده است که هیچ وقت از یاد مسلمانان نخواهد رفت وامید است که سازمان های که می توانند حتی کم ترین نقشی را داشته باشند با اقدامی در حد شان خود به همدردی با آسیب دیدگان این فاجعه اقدام نمایند. وسازمان جهانی جهانگردی که از اهداف آن می توان صلح مابین دولت ها وایجاد رفاه بیشتر برای گردشگران وحفظ حقوق بشری را نام برد می تواند از ظرفیت های خود استفاده نماید همانطور که در بند سوم ماده ۳ قانون الحاق ایران به این سازمان آمده است که «سازمان به منظور ایفای نقش اصلی خود درزمینه جهانگردی همکاری موثری با ارگانهای مربوط ملل متحد وسازمان های تخصصی آن برقرار ساخته وجفظ خواهد کرد. از این لحاظ سازمان به عنوان یک موسسه شرکت کننده واجرائی در ایجاد رابطه همکاری ومشارکت در فعالیت های مربوط به برنامه عمران ملل متحد اقدام خواهد کرد.»بنابراین حال که اساسی ترین حقوق این توریسم های مذهبی نقض شده سازمان می توانست این دولت را محکوم نماید که حداقل مسئولیت خود را بپذیرد، همانطور که در خصوص فرمان رئیس جمهور جدید امریکا در خصوص ممنوعیت ورود مسلمانان ۷ کشور مسلمان به خاک این کشور،این اقدام را محکوم کرده است وحتى می توانست در خصوص لغو حج ۹۵ در باره سلب این حق ایرانیان اقدامی مبذول دارد ویا حتی انجام اقدام لازم را از سازمان ملل که ظرفیت های بسیاری در خصوص احقاق حقوق بشر دارد، در خواست نماید.

۸- نتیجه گیری

در خصوص اینکه حق حیات و امنیت و کرامت انسانی حجاج در فاجعه منا نقض شده و مسبب آن هم دولت عربستان بوده است تردیدی وجود نداشته و شواهد بسیاری حاکی از این امر می باشد. اما خانواده های شهدا و دولت ایران به عنوان دولت متبوع زائران که به جبران خسارات خویش برآمده اند در مسیر احقاق حق خود با مشکلاتی روبرو شده اند که مهم ترین آن فقدان دادگاهی با صلاحیت بین الملل بوده است. از طرف دیگر با دولتی روبرو هستند که نقض حقوق بشری در آن امری عادی تلقی می شود با اینکه جدا از دادگاهها، سازمان ها و کمیته های حقوق بشری دیگری هم فعال بوده و با توجه به اهداف زیبایی که برای خود در نظر گرفته اند می توانستند در این فاجعه هم نقش داشته باشند اما همانطور که بیان شد این اهداف در حد ادعا باقی ماندند برای مثال سازمان همکاری اسلامی که مهم ترین سازمان اسلامی بوده فاجعه ای به این بزرگی را نادیده گرفته و اقدام ایران را (حمله به اماکن دیپلماتیک عربستان در ایران) که در واکنش به اقدامات حکام سعودی بود را محکوم نمود. و شورای حقوق بشری که ابزاری در دست این دولت ستمگر شده است. و اما سازمان جهانی جهانگردی؛ با اینکه این حجاج به عنوان توریسم مذهبی شناخته می شوند و گردشگری که یک حق می باشد صدور ویزا توسط عربستان، به معنای به رسمیت شناختن این حق تلقی می شود و در نتیجه این شناسایی، دولت عربستان باید حقوق آنان را هم رعایت کند حقوقی که توریسم از آنها برخوردار می باشد همان حقوق اساسی بشر بوده یعنی حق حیات، امنیت، حق ترافع قضایی، و کرامت انسانی. و حال که این حقوق توریسم های مذهبی نقض شد و به علاوه حق گردشگری آنها برای یک سال (حج ۹۵) سلب شد؛ که این اقدامات از نقض تعهد های دیگر دولت عربستان به عنوان دولت عضو این سازمان بوده و سازمان می توانست اقدامات این دولت را محکوم کند و اقداماتی را برای امنیت و رفاه بیشتر این گردشگران در آینده پیشبینی نماید. با این وجود شایسته است دولت ایران با مذاکرات سازنده و مفید به احقاق حقوق خویش برآید و از تمامی ظرفیت ها استفاده کند تا شاید اندکی از درد ورنج جهان اسلام و خانواده های آنان بکاهد و برای اینکه جهان اسلام فجایعی این چنینی را دوباره در خود نبیند و با مشکلات اشاره شده رو برو نشود امید است در مذاکرات روبرو به مسائل زیر توجه ویژه مبذول دارند:

گنجاندن مقرراتی پیرامون حق برآمدن و رفتن فوری و نجات در معاهدات

- تعیین سازکاری بین المللی برای رسیدگی به اختلافات موجود و آتی از جمله تعیین دیوان داوری در کشوری ثالث و بی طرف

- پیشبینی ترتیباتی برای اداره هرچه بهتر حج در سال های آتی با همکاری کشورهای اسلامی

- پیشبینی سازکارهای برای جداسازی انجام حج به عنوان یک تکلیف عبادی فردی و اجتماعی از روابط سیاسی دو کشور

References

1. Saljooghi, M.(2012).Principles of Private International Law, Mizan Publishing, 13th edition, Autumn.
2. Safaei, H.(1995). Topics in Private International Law, Mizan Publishing, 1st edition, Summer. **[In Persian]**
3. Qari Seyed Fatemi, S M.(2014). Human Rights in the Islamic World, Volume 2 of Analytical Studies on Rights and Freedoms, Institute for Legal Studies and Research of the City of Knowledge, 3rd edition, 1st revision, Tehran. **[In Persian]**
4. Panahi, A. (2012). Principles of Constitutional Law, Mizan Publishing, 43rd edition, Summer. **[In Persian]**
5. Kulayni, M.(1995). Al-Kafi, translated by Kamzai, Mohammad Baqer, Tehran, Islamic History and Culture Studies Publication, Digital Library, Digital Number: 10337. **[In Persian]**
6. Malkam S.(2014). translated by Asgharian, Mojtaba, Human International Law, Kharazmi Publishing, 1st edition. **[In Persian]**
7. Aghajani, M and Farahani, F, Saeed, R, (2015). Tourism and Influential Factors (Case Study: Iran), Strategic Policies Quarterly Journal, Year 3, Issue 9, Spring , pp. 66-43. **[In Persian]**
8. Tassakhori, M S.(2016).Legal Content Review of Assistance to Victims with Emphasis on the Mina Tragedy, Review of Legal Dimensions of the Mina Tragedy Collection of Articles by the Basij Organization of Legal Scholars, Pajouhesh-e Adalat Journal, pp. 60-39. **[In Persian]**
9. Hosseini, S L.(2016). International Responsibility of the Saudi Arabian Government as the Host State in Ensuring the Public Rights of Pilgrims, Review of Legal Dimensions of the Mina Tragedy

Collection of Articles by the Basij Organization of Legal Scholars, Pajouhesh-e Adalat Journal, pp. 38-19. **[In Persian]**

10. Heydari Chiyaneh, R and Sultaninejad, N.(2014). An Analysis of the Role of Political Stability and Security in Developing Tourism Industry (Case Study: Middle East), Geography and Environmental Planning Journal, Vol. 25, No. 24, Issue 2, Summer , pp. 228-209. **[In Persian]**

11. Gharibeh, A.(2011). Tourism Rights and Public Rights of Foreign Tourists, Geographical Space Scientific-Research Journal, Vol. 11, No. 25, Autumn , pp. 208-185. **[In Persian]**

12. Taghizadeh Ansari, M,(2008). The United Nations Human Rights Council, Private Law Thoughts Journal, Vol. 5, No. 13, Autumn and Winter , pp. 141-117. **[In Persian]**

13. Heydari, B and Hosseini, S M,(2016). A Reflection on the Legal Mechanisms for Peaceful Settlement of Iran and Saudi Arabia's Dispute over the Mina Tragedy, Review of Legal Dimensions of the Mina Tragedy Collection of Articles by the Basij Organization of Legal Scholars, Pajouhesh-e Adalat Journal, pp. 100-80. **[In Persian]**

14. Raei, M,(2016). Supportive Measures for Injured Pilgrims in Light of the International Responsibility of the Saudi Arabian Government, Review of Legal Dimensions of the Mina Tragedy Collection of Articles by the Basij Organization of Legal Scholars, Pajouhesh-e Adalat Journal, pp. 80-61. **[In Persian]**

15. Mir-Ahsani, M.(2009). A Look at the Structure and Performance of the United Nations, Economic Magazine - Journal of Economic Issues and Policies, No. 94 and 93, August-September , pp. 119-103. **[In Persian]**